

Népszavazás az eldönthetetlenről – elnökválasztás és EU-referendum Moldova Köztársaságban

Barabás T. János, Szilágyi Mátyás

Népszavazás az eldönthetetlenről – elnökválasztás és EU-referendum Moldova Köztársaságban

Készítette: Barabás T. János, vezető elemző, MKI
Szilágyi Mátyás, vezető kutató, MKI

Moldova Köztársaságban 2024. október 20-án kettős szavazást – elnökválasztást és az Európai Unióhoz való csatlakozás célkitűzésének az alkotmányba foglalásáról szóló konzultatív referendumot – tartottak. A kettős szavazáson részt vett állampolgárok aránya a 2020. évi elnökválasztáson mért részvételnél (I. forduló – 48,54%) magasabb, 51,68%-os volt, mely alapján az értékelések „rekordrészvételtől” beszélnek. Az elnökválasztáson relatív többséget, 42,45%-ot, de nem abszolút többséget ért el a nyugatos, euro-atlanti irányultságú, valamint pro-román Maia Sandu jelenlegi államelnök, aki első elnöki mandátumát a jelenlegi kormánypárt, az Akció és Szolidaritás Pártja – PAS – jelöltjeként nyerte el. November 3-án második fordulóra kerül sor, amelybe az ellenzéki jelöltek közül Moldova Köztársaság Szocialista Pártjának jelöltje, Alexandr Stoianoglo volt főügyész jutott be, 25,98%-os szavazati aránnyal. Az ellenzéki jelöltek közül a legtöbben a baloldali, szocialista, illetve jelenlegi vagy volt kommunista, önálló Moldova-párti, moldovai nacionalista, illetve orosz-orientációs irányzatokhoz (keleti geopolitikai orientáció) tartoznak.

A referendum kérdése így hangzott: *„Támogatja-e Ön az Alkotmány módosítását Moldova Köztársaságnak az Európai Unióba történő belépése érdekében?”*. A népszavazáson leadott szavazatok összeszámlálása során a kormánypárti erők és az államelnök számára kellemetlen meglepetésként a választást követő nap reggelén még a „nem” válaszok voltak többségben, 55-57%-os arányban.

A szavazókörök lezárását követően Sandu elnök pánikszerűen beszélt arról, hogy hiteles bizonyítékok vannak arra nézve, hogy az Oroszország által támogatott Ilan Shor ellenzéki vezető, oligarcha-politikus a referendum befolyásolása érdekében 300 000 szavazat megvásárlására tett kísérletet. A diaszpórában – főként Nyugat-Európában élő - moldovai állampolgárok szavazatainak tömeges beérkezésével azonban az „igenek” aránya megfordult, és ezek kerültek enyhe többségbe: 50,39% (750.238 szavazat) az „igenek”, 49,61% (738.636 szavazat) a „nemek” aránya. Ugyanakkor a referendum során a Moldovában – ténylegesen az országban - élő lakosság egyértelműen és nagy

többségében a „nem” válaszra szavazott. Ez az opció a dél-moldovai gagauz autonóm, illetve bolgár nemzetiségi területeken kiugró, 90%-os abszolút többséget, de a Dnyeszter-mellék és az észak-moldovai orosz és ukrán nemzetiségű szavazók (vagyis egész Moldovában az orosz nyelvi-kulturális beágyazottságú szavazópolgárok körében) is 60-70%-os támogatottságot kapott. Mindezzel szemben a szavazást megelőző felmérések rendre 50 - 60% körüli EU-integrációs támogatottságot jósoltak. Ez az eredmény híven tükrözte azt a helyzetet, hogy Sandu államelnök nagyvárosi politikusként, érzékelhetően hadilábon állt a moldovai vidékkel, és igen elzárkózó, sőt, szó szerint háborús viszonyban a Gagauz Autonómiával.

Az elnökválasztás tétje kormányoldalról Moldovában egyértelműen az volt, hogy Maia Sandu jelenlegi államelnök, és az általa fémjelzett, nyugatos, EU-integrációs, illetve euro-atlantista, USA-barát, és szoros Bukarest-Chisinau együttműködésen (lényegében integráción) alapuló, és ezen távlatok további kibontakoztatását célzó irányvonala állandósuljon, a korábbi oroszországi befolyás és az annak bázisát képező ún. „russzkij mir” („orosz világ”), orosz orientációs és nyelvi-kulturális beágyazottság pedig minél teljesebben és gyorsabban háttérbe kerüljön, majd megsemmisüljön. Ezen geopolitikai irányzat égisze alatt törekszik Sandu elnök és a PAS 61%-os parlamenti többségén alapuló kormánya Moldova gazdasági prosperitásának és a lakosság jólétének elérésére.

A referendum kezdeményezőinek célja olyan lakossági jóváhagyás megszerzése volt, amelynek birtokában (az ukrainai mintához hasonlóan) az ország alkotmányában rögzíthető az EU-integráció, mint alapvető célkitűzés, és ily módon megőrizhető lesz a nyugati geopolitikai orientáció. A referendum egyfajta történelmi fordulópontra, Moldova geopolitikai orientációjának irányba állítása, az ország visszafordíthatatlan irányváltása és frontország-, köztes ütközőövezet-, orosz érdekszférajellegének megszüntetése és immár véglegesen a Nyugat részévé válásának elősegítése volt.

A referendumat, elsősorban annak az elnökválasztással szinkronban való megrendezését, azonban már azt megelőzően is, mindkét politikai tábor részéről éles bírálatok érték. Stoianoglo ellenzéki elnökjelölt – megegyezően az ellenzéki jelöltek nagy részével – nyilatkozataiban rámutatott az EU-referendum egyidejű rendezése kapcsán Sandu elnök népszerűsége növelésének spekulatív szándékára. Stoianoglo mindezt azzal kiegészítve fejtegette, hogy ő maga és a Szocialista Párt (eredetileg a Kommunista Párt is) támogatja az ország EU-integrációját, csak éppen nem ért egyet annak az egyik vagy másik elnökjelölt vagy politikai párt népszerűség-növelése szolgálatába állításával. A referendummal szembeni ellenzéki bírálatok középpontjában az a manipulatív törekvés

áll, amellyel az alkotmánymódosítás kezdeményezői a szavazás adta konzultatív felhatalmazással egy olyan mechanizmus (preambulum-bekezdés) beépítését kívánják elérni az alkotmányban, amelynek segítségével az alaptörvény bármely, akár sarkalatos részét (amely Moldova államiságára, függetlenségére, területi egységére, szuverenitására, illetve semleges státuszára vonatkozik) egyszerű parlamenti többséggel, sarkalatos törvények elfogadása útján módosíthatóvá lehet tenni. Ezt a bírálók lopakodó alkotmánymódosításnak nevezik, amelynek alkalmazásával akár az önálló moldovai állam is felszámolható, egy arra alkalmas nemzetközi konjunktúra esetében akár Romániához csatolható. Ebből az irányból már az orosz-ukrán háború kitörésétől élesen bírálják, hogy egyfajta háborús „rendkívüli helyzet” örve alatt betiltották a moldovai ellenzéki sajtó nagy részének; elhallgattattak 15 orosz nyelvű, illetve ellenzéki TV-csatornát; elérhetetlenné tettek több tucat ellenzéki honlapot; bevezették a sajtócenzúrát; kizárólagos kormányzati ellenőrzés alá vonták a Központi Választási Bizottságot; megszüntették a választási megfigyelők intézményét. Emellett ellenzéki oldalról sérelmezik, hogy az 500-700 ezer moldovai munkavállalónak munkahelyet biztosító Oroszországban a háborús veszélyre hivatkozással moldovai részről mindössze 2 szavazókört nyitottak, míg a 100-200 ezres moldovai munkavállalót foglalkoztató Olaszországban viszont 65-öt. Az ellenzéki hangokat erősíti az orosz elnöki szóvivő vonatkozó nyilatkozata, mely szerint „gyanús és vitatható” az igen szavazatoknak az a tömeges és kizárólagos beérkezése, amely a referendum szavazatainak összeszámlálása utolsó két órájában átbillentette a szavazás eredményét.

Nyugati orientációs, illetve Románia-barát elemzők viszont súlyos hibának minősítik Sandu elnök és pártja azon lépését, amellyel az EU-integráció ügyét és a népszavazás ilyen jellegű megszervezését a saját – egyébként érezhetően erodálódó – népszerűségének növelésére próbálta fordítani. E lépéstől már megelőzően is nyomatékosan óvták Sandu elnököt egyes romániai politikai körök. E bíráló vélemények szerint az előzetesen várt eredményektől eltérően ezzel Sandu elnök nem növelte saját népszerűségét, hanem az ellenzék első számú jelöltjét erősítette, csökkentve ezzel saját újraválasztási esélyeit. Másrészt, ezzel a lépéssel a lakosság által egyébként támogatott uniós integráció megítélését is gyengítette. Vannak olyan szakértői vélemények is, hogy Sandu elnök azzal, hogy saját újraválasztásával kötötte össze az EU-integráció kérdését, valójában „lenullázta” annak hitelességét és rövidtávú esélyeit is. Moldova még 2014-ben kötött társulási és szabadkereskedelmi megállapodást, a hivatalos csatlakozási kérelmet a jelenlegi elnök írta alá 2022-ben, és még ebben az évben hivatalosan is tagjelölt státuszt kapott az ország. A csatlakozási tárgyalások idén júniusban kezdődtek meg. Az ország helyzete azért is nagyon különleges, mert kb. egymillió lakosa rendelkezik

román állampolgársággal is, vagyis ők már egyéni szinten uniós állampolgárok is egyben. Egyes források szerint a moldovai állampolgársággal rendelkező választókorú polgárok akár a fele is részt vehetett a júniusi EP-választásokon. Ennek ellenére sokan mégsem Sandut támogatták most, aki az EU-ba való belépés képviselőjeként láttatta magát, hanem inkább egyéni szinten oldják meg, hogy az EU-hoz „csatlakozzanak” munkavállalás vagy román állampolgárság által, és ehhez nem kell feltétlenül Sandut támogatniuk.

Az elnökválasztás és az EU-referendum mélyebb megértéséhez figyelembe kell vennünk a régióban zajló folyamatokat is. A geopolitikai orientációs vita és éles megosztottság, a keleti és nyugati orientáció híveinek küzdelme Moldova Köztársaság egész modernkori függetlenségének időszakára, tehát az utóbbi 34 évre rányomja bélyegét. A félelem attól, hogy az ország a saját akarata ellenére sodródhat bele egy háborús konfliktusba, széles körben terjedt el a lakosság körében. Egyszerre létezik a félelem attól, hogy az országot éri egy támadás Oroszországtól, a Dnyesztermellékről, de akár Ukrajnából is kiindulhat egy provokáció az orosz-ukrán háború eszkalációja által. Ezzel párhuzamosan jelen van egy félelem attól is, hogy megvalósul egy román unionista akció – akár a már fent említett lopakodó alkotmánymódosítás által, akár az országból már kitiltott romániai szélsőséges AUR párt vagy más revizionista politikai erők tevékenysége által. Mindeközben a Román Ortodox Egyház gőzerővel támogatja a Besszarábiai Metrópólia tevékenységét, ez által is terjeszkedik a térségben. A Moldovát övező külső nyomás erősségét az is mutatja, hogy az utóbbi években a fővárosban egymásnak adják a kilincset az ország uniós csatlakozását támogató uniós és amerikai politikusok, miközben folyamatosan pedzegetik az alkotmányban vállalt semlegesség feladását és a NATO felé történő orientációt. Erre egy jó példa, hogy tíz nappal az elnökválasztás első fordulója és az uniós csatlakozásról szóló népszavazás előtt az Európai Bizottság elnöke a moldovai elnökkel együtt jelentette be, hogy az Európai Bizottság 1,8 milliárd euró támogatást nyújt majd Moldovának, hogy ezzel is segítse az ország stabilitását. Ez lesz az eddigi legnagyobb pénzügyi támogatás, amit az EU nyújt az országnak. A három pillérből álló pénzügyi támogatás célja, hogy segítse az ország jobb hozzáférését az EU közös piacához, és támogassa a gazdasági és társadalmi reformok megvalósítását. Mindezekkel párhuzamosan különösebb feltűnés nélkül valósul meg időről-időre, diplomáciai eseményekhez köthetően a moldovai légtér nyugati szövetségi erők általi ellenőrzése. Moldován keresztül vezetnek ugyanis Ukrajnába a Nyugat igen fontos, stratégiai hadianyag-szállítási útvonalai. Moldova mind az amerikai, mind pedig az orosz katonai sakktáblán egyértelműen felértékelődött (az oroszparti szakadárállam, a Dnyeszter Menti Köztársaság

kiemelten fontos lett az orosz-ukrán háború tükrében is, ahol nemzetközi felhatalmazással jelenleg is másfél ezer orosz katona állomásozik békefenntartás céljával), miközben maga az ország hadereje és gazdasága gyenge és nem rendelkezik tényleges biztonságpolitikai garanciákkal sem.

Az elnökválasztási verseny résztvevői nyilvánvalóan a politikai túlélésre játszanak. Másrészt számukra egy pozícionálási versenyről van szó, hiszen sokan a 2025. évi parlamenti választásokra felkészülve kívánják már most megalapozni politikai láthatóságukat és népszerűségüket. A Nyugat-ellenes, illetve moldovai állami önállóság-párti vagy orosz-barát politikai erők képviselői részére a mostani helyzetben ennek az oldálnak a töredezettsége előnyt jelent, hiszen így rugalmasabban manőverezve, lehet tesztelni a megfelelő politikai harcmodort és szövetségesi politikákat is. A mostani elnökválasztáson a dobogóról lemaradó ellenzéki jelöltek közül többen is a következő évek befutói lehetnek.

Az elnökválasztás és az EU-referendum következményei perspektívájukban rövid és hosszútávon egyaránt Moldova és az egész térség szempontjából is lényeges fejleményeket eredményezhetnek. Az elnökválasztás november 3-i második fordulójáig komoly erőfeszítésekre van szükség a jelenlegi államelnök győzelméhez. Az ellenzéki jelöltek közül hatan is az orosz-barát, baloldali táborhoz tartoznak, és az ő támogatottságuk a következő időszakban csak nőhet. Amennyiben a november 3-i második fordulóban ezek a jelöltek Stoianoglo mögé állnak, a jelenlegi elnök valószínűleg veszít majd. Akármilyen lesz is az elnökválasztás kimenetele, az állandó kampány-üzemmód nem fog csillapodni. Sőt, várhatóan az EU-s vagy nyugati, illetve az orosz és a román érdekek egyre fokozottabb ütközésére számíthatunk, amelyek nemcsak a politika szintjén, hanem különböző társadalmi mozgalmak, titkosszolgálati akciók, gazdasági ráhatások formájában is nyomás alá helyezi az egyébként szegénységben élő moldovai társadalmat. Ezek a dinamikák azonban nem állnak majd meg az ország határainál, hanem kihatással lesznek régiókra is.

A referendum szoros eredménye kétfajta politikai kimenetellel járhat: a kezdeményezők vállalva az éles társadalmi-politikai konfliktus (akár egy esetleges masszív orosz hibrid beavatkozás kockázatát) figyelmen kívül hagyják az így nyert politikai felhatalmazás elégtelen mivoltát, és a parlamenten a többségi erővel élve keresztülverik az alkotmánymódosítást. Ez a moldovai társadalom megosztottságát, az eltérő orientációk szembenállását még tovább fokozná és komoly kockázatokkal járna. Ennek alternatívája a kivárás és a további politikai manőverezés a kormányoldal részéről. Ciolacu román miniszterelnök vonatkozó pragmatista kommentárja szerint a referendum

eredményeit figyelembe véve adódik az a feladat, hogy tovább kell dolgozni a moldovai – főként vidéki, falusi – lakosság EU-integrációs szimpátiáinak megnyerése, az emberek meggyőzése érdekében.